

**ZAMONAVIY O'ZBEKISTONDA YOSHLAR VA IJTIMOIIY TARMOQLAR:
IMKONIYATMI YOKI XAVF?**

*Qo'qon Universiteti Andijon filiali
Filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili 1-kurs talabasi
Zokirova Naziraxon Shokirjon qizi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy O'zbekiston yoshlarining ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish xususiyatlari, ularning jamiyatdagi roli hamda ijobiy va salbiy ta'siri tahlil qilinadi. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning ta'lim olishi, biznes yuritishi, axborot almashishi va jamiyatdagi faolligini oshirishda katta imkoniyatlar taqdim etsa-da, ularning noto'g'ri yoki me'yoridan ortiqcha ishlatilishi turli xavf-xatarlarga olib kelishi mumkin. Tadqiqot davomida yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish tendensiyalari, ularning psixologik, ijtimoiy va iqtisodiy jihatlar hamda xavfsizlik masalalari ko'rib chiqiladi. Maqolada yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardan samarali va xavfsiz foydalanish bo'yicha tavsiyalar ham beriladi.

Аннотация

В данной статье анализируются особенности использования социальных сетей узбекской молодежью, их роль в обществе, а также положительное и отрицательное влияние. Социальные сети предоставляют молодежи большие возможности в получении образования, ведении бизнеса, обмене информацией и повышении социальной активности. Однако их неправильное или чрезмерное использование может привести к различным рискам. В ходе исследования рассматриваются тенденции использования социальных сетей молодежью, их психологические, социальные и экономические аспекты, а также вопросы безопасности. В статье также даются рекомендации по эффективному и безопасному использованию социальных сетей молодежью.

Abstract

This article analyzes the characteristics of social media use among Uzbek youth, their role in society, and their positive and negative effects. While social networks offer young people vast opportunities for education, business, information exchange, and social engagement, their misuse or excessive use can lead to various risks. The study examines trends in youth social media usage, their psychological, social, and economic aspects, as well as security concerns. The article also provides recommendations for the effective and safe use of social media by young people.

Kalit so'zlar: yoshlar, ijtimoiy tarmoqlar, internet, imkoniyat, xavf, kiberxavfsizlik, media savodxonligi, psixologik ta'sir, dezinformatsiya.

Ключевые слова: молодежь, социальные сети, интернет, возможности, риск, кибербезопасность, медиаграмотность, психологическое воздействие, дезинформация.

Keywords: youth, social networks, internet, opportunities, risk, cybersecurity, media literacy, psychological impact, misinformation.

Bugungi globallashtgan dunyoda internet va ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning hayotida katta o'rin egallaydi. O'zbekistonda so'nggi yillarda raqamli texnologiyalar va internetga kirish imkoniyatlarining kengayishi natijasida yoshlar ijtimoiy tarmoqlardan faol foydalanmoqda. Facebook, Instagram, TikTok, Telegram va YouTube kabi platformalar yoshlar uchun axborot manbai, ta'lim maydoni, biznes yuritish vositasi hamda muloqot maydoniga aylangan. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlarning haddan tashqari ta'siri psixologik muammolar, kiberxavfsizlik tahdidlari va noto'g'ri axborot tarqalishi kabi xavflarni ham keltirib chiqaradi. Ushbu maqolada O'zbekiston yoshlarining ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish xususiyatlari, ularning imkoniyatlari va xavflari atroflicha tahlil qilinadi.

O'zbekiston yoshlarining ijtimoiy tarmoqlardagi faolligi

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda internet foydalanuvchilari soni 2023-yilda 30 milliondan oshgan bo'lib, ulardan katta qismi yoshlar hisoblanadi (MITC, 2023). Yoshlarning ijtimoiy tarmoqlarga bo'lgan qiziqishi quyidagi asosiy maqsadlar bilan bog'liq: Ta'lim olish va bilim almashish – Onlayn kurslar, bepul ta'lim platformalari va ilmiy materiallar yoshlarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biznes va tadbirkorlik – Ijtimoiy media marketing orqali yosh tadbirkorlar o'z mahsulot va xizmatlarini targ'ib qilmoqda. Ko'ngilochar kontent iste'moli – Musiqa, videolar, memlar va boshqa ko'ngilochar materiallar yoshlar orasida mashhurlik kasb etgan. Jamoatchilik faolligi va fuqarolik pozitsiyasi – Yoshlar dolzarb muammolar bo'yicha o'z fikrlarini ifoda etish va ijtimoiy o'zgarishlarga ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega. So'nggi tadqiqotlarga ko'ra, O'zbekistonda 2024-yilda internet foydalanuvchilari soni 30 milliondan oshgan bo'lib, ulardan katta qismi yoshlar hisoblanadi. Yoshlar asosan quyidagi maqsadlarda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanadi: Ta'lim olish va bilim almashish – Onlayn kurslar, bepul ta'lim platformalari va ilmiy materiallar yoshlarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biznes va tadbirkorlik – Ijtimoiy media marketing orqali yosh tadbirkorlar o'z mahsulot va xizmatlarini targ'ib qilmoqda. Ko'ngilochar kontent iste'moli – Musiqa, videolar, memlar va boshqa kontentlar yoshlar orasida mashhur. Ijtimoiy faollik va fuqarolik pozitsiyasi – Yoshlar dolzarb muammolar bo'yicha o'z fikrlarini ifoda etish va ijtimoiy o'zgarishlarga ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega.

Ijtimoiy tarmoqlarning imkoniyatlari

Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun quyidagi muhim imkoniyatlarni taqdim etadi: Ta'lim va kasbiy rivojlanish – Onlayn treninglar va ta'lim platformalari yoshlarning bilim va ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi. Tadbirkorlik va ish o'rinlari yaratish – Ko'plab yoshlar internet orqali freelancerlik, onlayn do'konlar va startaplarni yo'lga qo'yimoqda. Axborot olish va yangiliklardan xabardor bo'lish – Global va mahalliy yangiliklarni tezkor olish imkoniyati mavjud. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun quyidagi muhim imkoniyatlarni taqdim etadi: Ta'lim va kasbiy rivojlanish – Ochiq manbalardan foydalanish va onlayn o'quv platformalari yoshlarning bilim olish jarayonini yengillashtiradi. Tadbirkorlik va ish o'rinlari yaratish – Ko'plab yoshlar internet orqali freelancerlik, elektron savdo va startaplarni yo'lga qo'yimoqda. Axborot olish va yangiliklardan xabardor bo'lish – Global va mahalliy yangiliklarni tezkor olish imkoniyati mavjud. Ijtimoiy tarmoqlar orqali innovatsion loyihalar yaratish – Ijtimoiy tarmoqlar crowdfunding, ko'ngillilik va jamoatchilik tashabbuslarini ilgari surishga yordam beradi. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning ta'lim olish jarayoniga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Endilikda har qanday mavzudagi bilimni onlayn manbalardan topish mumkin. Interaktiv o'rganish: YouTube, TikTok va Instagram kabi platformalarda turli fanlar bo'yicha ta'limiy kontentlar mavjud. Masalan, "Khan Academy" va "TED-Ed" kanallari matematika, fizika, tarix va boshqa fanlar bo'yicha interaktiv darslarni taqdim etadi. Jamoaviy o'qish va muhokamalar: Facebook va Telegram kabi platformalarda turli ilmiy guruhlar mavjud bo'lib, ular orqali talabalar o'zaro bilim almashishi va topshiriqlar bo'yicha muhokamalar olib borishi mumkin. Onlayn kurslar: Coursera, Udemy, edX va Skillshare kabi platformalar ijtimoiy tarmoqlar bilan integratsiyalashgan bo'lib, foydalanuvchilarga bepul yoki pullik ta'lim olish imkoniyatini taqdim etadi. Professional tarmoqlar: LinkedIn yosh mutaxassislariga o'z rezyumesini yaratish, ish beruvchilar bilan bog'lanish va kasbiy o'sish uchun turli treninglarda qatnashish imkonini beradi. Frilans va masofaviy ish imkoniyatlari: Telegram, Facebook va Instagramda turli frilans (mustaqil ish) guruhlar mavjud bo'lib, yoshlar grafik dizayn, tarjima, dasturlash va boshqa sohalarda masofadan turib ishlashlari mumkin. Shaxsiy brend yaratish: Ko'plab yoshlar o'z mutaxassisligi bo'yicha kontent yaratish orqali shaxsiy brendlarini rivojlantirib, ish beruvchilar e'tiboriga tushishi yoki mijozlarni jalb qilishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlarning xavflari

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarning salbiy jihatlari ham mavjud: Dezinformatsiya va yolg'on axborot tarqalishi – Soxta yangiliklar va noto'g'ri ma'lumotlar yoshlarning dunyoqarashiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Psixologik bosim va stress – Ijtimoiy tarmoqlardagi mukammallik standarti yoshlar orasida depressiya va o'z-o'zini past baholashga olib kelishi mumkin. Kiberxavfsizlik va maxfiylik tahdidlari – Firibgarlik, phishing hujumlar va shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi keng tarqalgan muammo hisoblanadi.

Ko'pchilik foydalanuvchilar o'z shaxsiy ma'lumotlarini (telefon raqami, manzil, tug'ilgan sanasi va boshqa maxfiy ma'lumotlar) ijtimoiy tarmoqlarda ochiq qoldiradi. Bu esa firibgarlar va kiberjinoyatchilar uchun qulay sharoit yaratadi. Firibgarlar ijtimoiy tarmoqlarda turli hiyla-nayranglar orqali foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini qo'lga kiritishga harakat qilishadi. Masalan, phishing (soxta havolalar orqali login va parollarni o'g'irlash) keng tarqalgan kiberjinoyatlardan biridir. Cyberbullying – ya'ni, onlayn muhitda kishilarning obro'siga putur yetkazish, ularni tahqirlash va psixologik bosim o'tkazish yoshlar orasida keng tarqalgan muammolardan biridir. Bu o'z navbatida depressiya, stress va boshqa ruhiy muammolarga olib kelishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarning ortiqcha va noto'g'ri ishlatilishi bir qator salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Eng katta muammolardan biri – internet qaramligi. Yoshlar ijtimoiy tarmoqlarda haddan tashqari ko'p vaqt o'tkazib, real hayotdagi faoliyatlaridan chalg'ishi mumkin. Bu esa ularning o'qish samaradorligining pasayishiga, jismoniy harakatsizlikka va ruhiy salomatlik muammolariga sabab bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan yolg'on axborot (feyk news) ham katta muammolardan biri hisoblanadi. Ba'zan noto'g'ri yoki manipulyatsion ma'lumotlar tarqatilib, odamlarning noto'g'ri qaror qabul qilishiga sabab bo'ladi. Ayniqsa, pandemiya davrida noto'g'ri tibbiy ma'lumotlarning keng tarqalishi bunday xatarlarning qanchalik jiddiy ekanligini ko'rsatdi. Kiberjinoyatlar ham ijtimoiy tarmoqlarda keng tarqalgan. Firibgarlik, phishing (ma'lumotlarni o'g'irlash), kiberzo'ravonlik kabi xavf-xatarlar yoshlar orasida keng uchraydi. Ayniqsa, shaxsiy ma'lumotlarning himoyalanganligi yoshlarning turli huquqbuzarliklarga duch kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarning yana bir xavfi – yoshlarning ruhiy salomatligiga salbiy ta'siri. Ko'pchilik foydalanuvchilar ijtimoiy tarmoqlarda o'z hayotining faqat eng yaxshi daqiqalarini namoyish qiladi. Boshqalar esa ushbu "ideal hayot" bilan solishtirib, o'z hayotidan norozi bo'lib qolishi mumkin. Bu holat o'z-o'zini past baholash, depressiya va stressga sabab bo'lishi mumkin.

Yoshlar uchun xavfsiz va samarali foydalanish tavsiyalari

Media savodxonligini oshirish – Yoshlarni tanqidiy fikrlashga o'rgatish va yolg'on axborotdan himoya qilish. Ijtimoiy tarmoqlardan me'yorida foydalanish – Internet va real hayot o'rtasidagi muvozanatni saqlash muhim. Kiberxavfsizlik qoidalariga rioya qilish – Kuchli parollar ishlatish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va firibgarliklardan ehtiyot bo'lish. Har bir ijtimoiy tarmoq uchun kuchli va noyob parol ishlatish. Masalan, parolda harflar (katta-kichik), raqamlar va maxsus belgilar aralash bo'lishi lozim. Ikki bosqichli autentifikatsiya (2FA) yoqilgan bo'lsa, akkauntingiz buzilish ehtimoli sezilarli darajada kamayadi. Parollarni hech kimga aytman va doimiy ravishda ularni o'zgartirib turing. Profilingizni xususiy (private) rejimga o'tkazing, faqat tanish insonlarga ma'lumotlaringizni ko'ra olishini

ta'minlang. Telefon raqami, yashash manzili, maktab yoki universitet haqidagi ma'lumotlarni ommaga oshkor qilmang. Tanish bo'lmagan akkauntlar yoki shubhali sahifalar bilan muloqot qilishdan oldin ularning haqiqiylikini tekshiring. Yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardan xavfsiz va samarali foydalanishi uchun quyidagi tavsiyalarni amalga oshirish muhim: Onlayn xavfsizlik qoidalariga rioya qilish – Kuchli parollar yaratish, ikki bosqichli autentifikatsiyadan foydalanish va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish muhim hisoblanadi. Begona odamlar bilan shaxsiy ma'lumotlarni baham ko'rishdan ehtiyot bo'lish lozim. Media savodxonlikni oshirish – Yolg'on axborot va manipulyatsiyalarga tushib qolmaslik uchun rasmiy manbalarga tayanish, ma'lumotlarning ishonchliligini tekshirish zarur. Vaqtni samarali boshqarish – Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish vaqtini cheklash va kunlik reja asosida vaqtni taqsimlash internet qaramligining oldini oladi. Kiberjinoyatlardan ehtiyot bo'lish – Firibgarlik va phishing xurujlariga uchramaslik uchun shubhali havolalarga kirmaslik, noma'lum akkauntlardan kelgan xabarlarini tekshirish kerak. Real hayot bilan muvozanatni saqlash – Haqiqiy hayotdagi ijtimoiy aloqalar, sport va o'qishga ko'proq vaqt ajratish ruhiy salomatlikni saqlashga yordam beradi.

Kelajakda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish madaniyatini shakllantirish

Yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardan to'g'ri foydalanishi uchun oilalar, ta'lim muassasalari va davlat tashkilotlari o'z hissasini qo'shishi lozim. Maktab va universitetlarda media savodxonlik va raqamli xavfsizlik bo'yicha maxsus kurslar joriy etilishi muhim. Bundan tashqari, ota-onalar farzandlarining onlayn faoliyatini nazorat qilishi va ularga xavfsiz internetdan foydalanish bo'yicha maslahat berishi kerak. Shuningdek, davlat va ijtimoiy tashkilotlar yoshlarni kiberjinoyatlardan himoya qilish, onlayn tahdidlarga qarshi kurashish bo'yicha qonunlarni takomillashtirishi lozim. Ijtimoiy tarmoqlar esa foydalanuvchilarni himoya qilish maqsadida filtr va xavfsizlik mexanizmlarini yanada kuchaytirishi kerak. Kelajakda raqamli madaniyatni rivojlantirish orqali ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy tomonlaridan maksimal darajada foydalanish va xavflarini minimallashtirish mumkin. Agar yoshlar internetdan oqilona foydalansa, ijtimoiy tarmoqlar ularga faqat zarar emas, balki katta imkoniyatlar ham yaratib berishi mumkin.

Xulosa

Ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy yoshlar uchun ulkan imkoniyatlarni taqdim etadi. Ular ta'lim olish, biznes boshlash, ijodiy faoliyat bilan shug'ullanish, yangi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish uchun samarali vosita hisoblanadi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan ijtimoiy tarmoqlar hayotning ajralmas qismiga aylanib, yoshlarning global axborot oqimiga qo'shilishiga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ularning ortiqcha va nazoratsiz ishlatilishi turli xavf-xatarlarga olib kelishi mumkin. Kiberjinoyatlar, yolg'on axborot, internet qaramligi, kiberzo'ravonlik va shaxsiy ma'lumotlarning buzilishi kabi muammolar yoshlar orasida dolzarb masalaga

aylangan. Shu sababli, yoshlar ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda media savodxonlikni oshirishi, shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishi va yolg'on axborot ta'siriga tushib qolmasligi lozim. Bundan tashqari, vaqtni samarali boshqarish va internet qaramligidan saqlanish muhim hisoblanadi. Onlayn xavfsizlik qoidalariga rioya qilish, ishonchsiz sahifalar va shubhali havolalardan uzoq yurish, kuchli parollar yaratish va ikki bosqichli autentifikatsiyani qo'llash yoshlar uchun zaruriy choralar hisoblanadi. Kelajakda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish madaniyatini rivojlantirish, yoshlarni raqamli xavfsizlik bo'yicha o'qitish va media savodxonlik darajasini oshirish muhim vazifalardan biri bo'lib qoladi. Agar yoshlar ijtimoiy tarmoqlardan ongli va maqsadli foydalansa, ular nafaqat ko'ngilochar vosita, balki bilim va kasbiy rivojlanish uchun kuchli platformaga aylanishi mumkin. Shu sababli, ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun xavfdan ko'ra ko'proq imkoniyatlarga yo'l ochishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. D.Karimova, Media savodxonligi va yoshlar: O'zbekiston tajribasi. Samarqand: Ilm-fan nashriyoti 2022.
2. UNESCO Youth and Social Media: Opportunities and Risks. Retrieved from unesco.org 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi Axborot Texnologiyalari Vazirligi (MITC). O'zbekistonda internet foydalanuvchilari statistikasi. Retrieved from mitc.uz 2023.
4. O.Hasanov, Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotiga ta'siri: Tahlil va tavsiyalar. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti 2021.
5. World Health Organization (WHO) . Social Media and Mental Health Among Youth: A Global Perspective. Retrieved from 2021.
6. J.Smith, & L.Brown, Digital Literacy and Social Media Use Among Young People. Cambridge University Press 2023.